

Прикази Reviews Comptes rendus

„Samo ono što ne možeš predvideti će se dogoditi. Inače nema smisla”

Saša Nedeljković, *Bez strasti. Apokrifni praktikum za korišćenje autorefleksivnog pristupa u antropološkom istraživanju gnostičke prakse*. Roman. Beograd: Alma, 2021. 453 str.

Neko je jednom rekao da nema mnogo satire i parodije u našoj (ne)veseloj disciplini antropologiji. Svakako najpoznatija je *Nacirema* Horasa Majnera iz 1956. godine o jednom modernom narodu u nama dalekoj zemlji preko okeana i njegovom neobičnom, skoro egzotičnom načinu života i pogledu na svet, ako se tako može nazvati pogled na telo, čistoću i upotrebu kupatila kao kulturnog mesta. Pogađate, reč je o (Severnim) Amerikancima.

Domaća etnologija i antropologija je nedavno dobila svoju prvu antropološku satiru i to u velikoj književnoj formi – roman prof. dr Saše Nedeljkovića pod naslovom *Bez strasti* i epskim podnaslovom „Apokrifni praktikum za korišćenje autorefleksivnog pristupa u antropološkom istraživanju gnostičke prakse”. A radnja ovog prvog etnografskog romana u srpskoj etnologiji i antropologiji i po tematici jedinstvenog u srpskoj književnosti dešava se baš u Americi. Tačnije, na relaciji Srbija, Rumunija, Sjedinjene Američke Države (Pensilvanija).

No, bilo bi nepravедno prema autoru i njegovoj knjizi izreći bilo koje jednoznačno određenje: roman je daleko složeniji u pogledu žanrova, kompozicije i vrste tek-

stova, poetičkog i nepoetičkog karaktera, koji sačinjavaju njegovu strukturu. To je istovremeno narativ o duhovnoj pustolovini *on the road*, okviri narativ, autorefleksivni izveštaj o terensko-istraživačkoj praksi i učesnička studija o naučnom eksperimentu izvan svake poznate laboratorije, teorija zavere, detektivska priča, epska fantastika, metaistorijska fikcija i alternativna istorija religija u kojoj se susreću i prožimaju učenja i obredne prakse iz potpuno različitih etnokulturnih tradicija – bogumilske sekte na Balkanu, Amiša i Potavotomi i Menomini Indijanaca u Severnoj Americi. Koracima od sedam milja čitalac prati junaka ovog dinamičnog, uzbudljivog, intrigantnog i nadasve (auto)refleksivnog narativa na njegovom fizičkom i duhovnom putovanju kroz prostor i vreme, od Filozofskog fakulteta u Beogradu do Univerziteta u Pitsburgu, preko Pirota, Dobrog Dola i Karaševa u rumunskom Banatu, te od savremenog doba do srednjeg veka i nazad.

Radnja započinje u avionu dok junak, pijuckajući viski, čita napis istraživačkog novinara Edvina Luisa, dopisnika *Njujork Tajmsa*, o istorijskom i konceptualnom odnosu između rok i kantri muzike u SAD. Prema tom analitičaru, rok i kantri su paradigme dve Amerike, jedne koja je okrenuta spolja, ka svetu, kosmopolitska i otvorena, i druge koja je okrenuta sebi, konzervativna, provincijalna i ruralna. Sudbina kantrija je mogla biti i drugačija da se odigrala radikalna transformacija u njegovom duhu započeta krajem 1960-ih, ali to se nije dogodilo. A u kakvoj vezi je

novinska analiza o muzičkim trendovima, prevrtljivoj istoriji hitova Merla Hagarda, „Oki iz Maskogija” i „Ja i Bobi MekGi” Krisa Kristofersona, Dženis Džoplin, Vilija Nelsona, Džonija Keša i anonimnog antropologa iz istočne Evrope na Univerzitetu Kalifornije u Los Anđelesu sa pričom glavnog protagoniste, moraćete da otkrijete sami, dragi čitaoci.

Glavni lik narativa pisanog u trećem licu je Jovan Ristivojević, nesvršeni student etnologije, koji nakon pauze od desetak godina odluču da diplomira na svom matičnom Odeljenju Filozofskog fakulteta u Beogradu, i to na podsticaj profesora Mojsijevića sa VI sprata Filozofskog fakulteta. Zašto baš sa VI? Zato što je VI sprat važan topos o kojem govori kulturna satira, „Valentinov zaborav” iz pera prof. Andrejića. Prema tom izvoru, Šesti sprat je „mesto za odlaganje nauci nepotrebnih ili neobičnih ljudi” i njihovo utočište. Na fakultetu se priča da je nekadašnja dekanica, prof. dr Đurđica Petrović, na jednoj sednici dekanškog kolegijuma početkom 1990-ih izjavila, „Šestosprataši se rađaju, oni se ne stvaraju”. Pred odlazak u penziju, Šestosprataš prof. Mojsijević traži svog dvanaestog diplomskog kandidata da bi okončao karijeru zatvaranjem kruga jer, prema legendi koja se pripisuje ocu osnivaču discipline Jovanu Erdeljanoviću, samo oni koji proizvedu bar dvanaest „sledbenika” mogu da se nadaju „mirnom snu u penziji” (str. 67).

Pored brižljivo osmišljenog toka radnje i intrige, u kojoj se protagonista često bolje snalazi od čitaoca, roman sadrži i jednu osobenu teoriju teksta, teoriju pisanja, koja može da posluži i kao kritička sugestija ili uputstvo za čitanje romana. Junak romana je i sam pisac, ali posebne vrste, onaj koji teži „arhiakademizmu ili meta-akademizmu”, a delo koje piše je diplomski rad, između ostalog, o simbolizmu gnostičkih ezoteričnih poetskih i proznih tekstova neuhvatljivog autora iz senke pod različitim

imenima i pseudonimima, čije zametne tragove Jovan opsesivno prati po svetu. Diplomac na ozbiljnom istraživačkom zadatku duboko promišlja i brižljivo planira takav „Tekst [koji] mora zarobljavati um čitaoca neosetno, kao što vrhunski predatori u prirodi prvo savladaju žrtvu svojom rešenošću i usmerenošću (...). Tekst u kome se odmah oseti ukus opasnosti po uobičajeno stanje svesti nije dobar, jer aktivira odbrambeni mehanizam i blokira ulazak stranog sadržaja. (...) Zato tekst mora početi šokovima slabog intenziteta i prihvatljivim, donekle fleksibilnim, misaonim formama koje će, kako rad odmiče, radi daljeg napretka u razumevanju dovesti do sve veće dominacije saopštenog nad spoznajnim kapacitetima primaoca” (str. 37–38). Krajnji cilj pisca jeste spajanje teksta i čitaoca u „nerazdvojivu celinu” – „Čitalac će biti tekst, a tekst će biti istina”. Implicitni čitalac (onaj kojeg pisac zamišlja), pak, mora da se u suočavanju s tekstem suočava sa sopstvenim predrasudama, mentalnim kategorijama ili obrascima navika u čitanju i razumevanju, psihološkim i drugim otporima. To će od njega zahtevati da se vraća tekstu rekurzivno ili da ga ponovo iščitava od početka, sredine ili s kraja. Potpisnica ovih redova potvrđuje da je proces čitanja i odgonetanja ovog originalnog dela zbilja takav, ali i da se trud višestruko isplati. Ne samo da ćete se na nekim mestima od srca nasmejati i zabaviti, nego ćete istinski uživati u zapletu, neočekivanim obrtima, poetskim pasažima, opisima toka svesti i oniričkog simbolizma protagoniste, kao i literarno uobličanim reinterpretacijama diskursa o religiji, etnicitetu i identitetu, koji čine stvarna istraživačka polja antropologa i književnika Saše Nedeljkovića.

Gordana Gorunović
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
ggorunov@f.bg.ac.rs